

ЧЕВЕНГУР. ГУБЕРНІЯ, В ЯКІЙ НАСТАЛО МАЙБУТНЄ

Кілька років тому, а саме 16 жовтня 2012 року на сцені Харківського державного академічного театру ляльок режисером Оксаною Дмитрієвою була поставлена вистава «Чевенгур» за однойменним романом Андрія Платонова.

У романі історія починається з розповіді про дитинство головного героя, Олександра Дванова, і про те, як колись жителі його села, тікаючи від голоду та неврожаю, розійшлися по світу. А сам Сашко потрапляє до міста, де знаходить свого односельчанина Захара Павловича, який стає йому прийомним батьком. Згодом у цьому місті, як і по всій країні, починається революція, Дванов вступає до партії, яка відряджає його шукати комунізм серед самодіяльності населення. Дорогою він зустрічає Степана Копенкіна, який рятує його від банди анархістів та інших персонажів, які також шукають комунізму чи світлого майбутнього у інших його проявах. Згодом усі вони опиняються у містечку під назвою Чевенгур, який готові сприймати як втілення «світлого майбутнього», і де намагаються влаштувати все відповідно до своїх уявлень про краще життя. Пізніше на місто здійснюються напад, майже усі герої гинуть, а Олександр Дванов їде до озера аби знову зустрітися з батьком, який колись втопився у пошуках кращого життя після смерті.

На перший погляд здається, що досить дивно втілювати «Чевенгур» саме на сцені театру ляльок. Але побачивши вже перші сцени вистави, ми розуміємо, що театр анімації дає широкі можливості для постановки прози Платонова. Адже «Чевінгур» Оксани Дмитрієвої – це вистава, у якій діють не тільки ляльки, а й актори живого плану, і навіть предмети, що складають матеріальний світ вистави, теж активно залучаються до дії акторами. Останнє виглядає ще більш вражаюче через те, що актори грають у відкритому прийомі.

Усім відомо, що втілювати на сцені роман, особливо такий «мало дієвий» як «Чевенгур» може бути досить проблематично. Але режисер переробляє роман таким чином, що дія на сцені відбувається досить активно і ані на мить не відпускає увагу глядача. При цьому жоден нюанс внутрішнього світу героїв роману, які у Платонова мають схильність до споглядання та роздумів, перенесено на другий план та передано акторами за допомогою пластики ляльки, а також власної міміки та голосу.

Досить цікаво виглядає вже згаданий матеріальний світ вистави. Але для того, щоб розібратися у ньому варто з'ясувати – що ж таке Чевенгур, окрім як просто назва міста. Існує версія, що назва Чевенгур – це аббревіатура, від російського «Чрезвычайный военный непобедимый героический укрепленный район». Друга версія - слово «чевенгур» походить від слів «чева», тобто уривок, рештки лаптя, та слова «гур», тобто шум, рев. Якщо перша трактовка назви міста передає ставлення до власної діяльності та власного способу життя персонажів, що опинилися у містечку, то друга трактовка перегукується з атмосферою роману та вистави – «чевенгур», шум натовпу, ревіння народу, що доноситься звідусіль та концентрується у маленькій губернії Чевенгур.

А що ми знаємо про це місце з філософської точки зору? Чевенгур – губернія на березі неба. Туди рвуться герої вистави, як до світлого майбутнього, як до раю, архаїчне уявлення про який вони замінили у своїй свідомості на мрії про комуністичне світле завтра. Якоїсь миті ми розуміємо, що кожен житель Чевенгуру потрапив туди за мить після того як помер.

З іншого боку ми розуміємо, що Чевенгур – це місце, у якому для героїв роману та вистави настало майбутнє. І кожен вже –не частинка натовпу, що штовхала паротяг революції, а людина, що лишилася на одинці із собою, сам на сам із небом.

Втілений цей дивний світ у виставі у двох планах. Один з них – світ маленьких ляльок, яких водять актори, не приховуючи своєї присутності та за допомогою власної міміки, що іноді доповнює, а іноді контрастує із

«настроєм» ляльки, тим самим роблячи характери персонажів більш об'ємними.

Ляльки, задіяні у виставі, виглядають грубо вирізаними з дерева, але це тільки на перший погляд. Якщо придивитися, то можна побачити що фігурки та обличчя ляльок хоч і стилізовані під дерев'яні, але досить детально передають не тільки риси обличчя, а й спектр почуттів та емоцій, на які здатен персонаж, зображений у вигляді цієї ляльки. Так, наприклад, лялька, що зображує Олександра Дванова має досить тонкі риси та відсторонений вираз обличчя. Актор Артем Вусик наділяє свого персонажа стриманими рухами людини, яка не звертає уваги на те як вона ходить та рухається через зануреність у власні думки. Зовсім інакше виглядає лялька, що зображує Захара Павловича (актор В'ячеслав Гіндін). Ми бачимо у цій ляльці чоловіка похилого віку із величезними очима, що звикли споглядати навколишній світ та по-дитячому простими рухами. Обидва ці персонажі мають дуже реалістичну, «людську» пластику, на відміну від інших персонажів. Наприклад образ Степана Копенкіна у виставі переданий за допомогою ляльки з крупними рисами обличчя, невідривної від коня. Цей персонаж має дуже вільні, широкі рухи, які іноді роблять його карикатурним, а іноді створюють враження, що цей персонаж настільки нестримний у своїх думках та діях, що навіть такі фізичні явища як гравітація та супротив повітря його не обмежують. Ще більш сюрреалістично виглядає на сцені такий герой як комуніст Чепурний. Дивлячись на цю ляльку із витріщеними очима та зсутоленою спиною, ми розуміємо, що перед нам – божевільний, а точніше – блаженний, який жив у своїй окремій реальності. Актор Геннадій Гуриненко передає характер персонажу за допомогою то різких рухів та голосу ляльки, то здійснюючи її високо над іншими персонажами, і в такі моменти ми бачимо, що Чепурний навіть не ходить по землі, а пурхає між небом та світом людей.

Є ляльки, який виходить за межі, цього маленького світу. Це величезні, у людський зріст, ляльки батька й матері, до яких у своїх молитвах і снах звертаються персонажі, та Бог, який споглядає зверху на людей, які лізуть до

нього із дурними запитаннями та вихваляються власними досягненнями, як то експлуатація Сонця. Всі ці образи були відкинуті жителями Чевенгуру як не потрібні у новому житті, але заміна їм так і не була знайдена.

Ляльки, що зображують батька й матір, присутні на сцені протягом усієї вистави. Вони з'являються на самому початку, у сцені з дитинства Сашка Дванова, де жителі його села через затяжний неврожай вимушені йти з села. На рівні образів ми бачимо у цій сцені як людина відривається від свого більш менш усталеного життя, від батьків, рідного села та йде у невідомому їй напрямку у пошуках засобів до виживання та з надією на краще життя у майбутньому. Спочатку ці величезні ляльки сидять по боках від «вигородки» із ширмою, на якій метушаться персонажі, зображені маленькими ляльками. У другій дії вистави, де зображено події, які відбуваються вже безпосередньо в Чевенгурі, ляльки Батька й Матері сидять на ар'єрсцені. У контексті вистави ці образи сприймаються як одна з опор, на яких тримався дореволюційний, патріархальний, світогляд персонажів. А зараз, коли їх намагалися відтіснити подалі, вони не загубилися на задньому плані, а виявилися вище усього, що відбувається.

Образ, який відсуває Батька й Матір на другий план – це паротяг. За сюжетом він з'являється на залізниці, на яку влаштовується працювати прийомний батько Дванова Захар Павлович. Цей персонаж висуває тезу, що цінність життя людини вимірюється тим, що вона по собі залишила, бо людина вона дурна, а механізм розумний, і чим складніший механізм може створити людина, тим вона цінніша. Тому коли на сцені із шаленим свистом поволі з'являється паротяг, який, здається мчить на повній швидкості, і от-от вирветься зі сценічного простору до глядацької зали, глядач бачить у цьому потязі з одного боку – втілення мрії про щось складне та розумне, створене людиною, а з іншого – алегорію революції, колеса якої вже запуснені та ледве керуються тими самими людьми. Додатковий сенс, закладений в цей образ, розкривається у сцені, де Сашко Дванов потрапляє у залізничну катастрофу,

коли потяг на повному ході руйнується. Після цього Дванов і опиняється в Чевенгурі.

Візуальним лейтмотивом вистави є вода, а швидше за все – те саме озеро, у якому втопився рідний батько Дванова, бажаючи дізнатися, яке воно – життя у губернії, що називається смертю. Цей образ переданий на сцені за допомогою величезних риб'ячих скелетів та маленького човника, що час від часу пропливає по «небу» над головами жителів губернії Чевенгур.

Губернію Чевенгур ми бачимо лише у другій дії, хоча персонажі постійно про неї говорять. І що ж ми бачимо у цій губернії? Щоб краще передати її образ варто згадати інший, більш побутовий. Чи бачили ви колись акваріум без води? В якому немає риб, лише декоративні рифи та водорості, а вода, яка колись наповнювала цей акваріум, висохла і від неї лишився лише солоний пил, що покриває усі стінки та поверхні. Тільки замість рифів та водоростей – залишки церкви та великі цебра, підвішені на довгих мотузках на задньому плані, які нагадують чи то церковні дзвони, чи то маятник революції, порівняно з яким люди виглядають неймовірно маленькими та беззахисними. Таке сценічне вирішення викликає дивне відчуття: з одного боку ми розуміємо, що Чевенгур – це і є те озеро, до якого потрапляють померлі, а з іншого боку відчуваємо, що саме води в ньому і немає. Озеро, основною ознакою якого є те, що в ньому нема води. І життя нема.

Але герої ще не здогадалися про відсутність життя у Чевенгурі. У них є інші питання та сумніви. Вони хотіли створити суспільство, у якому б усі жили щасливо і всі потреби були б задовільнені. І хоча задля цього довелося переступити через життя та долі багатьох тисяч людей, революціонери не сумнівалися, що чинять правильно, адже вони робили це заради щасливого майбутнього. І ось це майбутнє настало. Але ніхто з героїв не задоволений ним, оскільки насправді ніхто з них і не уявляє, що таке щастя та добробут. От і вихваляються одне перед одним та перед Богом, що зробили усе спільним, ще й змусили сонце працювати на користь громадян.

Зараз, коли пройшло майже сто років з моменту подій, на фоні яких відбувається дія вистави, нам здається що все було досить просто і зрозуміло. Тепер ми знаємо і про наслідки до яких призвели ці події і як вони вплинули на подальший хід історії. Але люди які пережили ті події, переживали їх вперше, не знаючи майбутнього. У виставі «Чевенгур» показано саме таких людей.